

TÜRKİYE TEKDÜZEN MUHASEBE SİSTEMİNDE NAZIM HESAPLARIN ÖNEMİ VE DIŞ TİCARET İŞLEMLERİNDEKİ YERİ

Engin YARBAŞI¹

ÖZET

Muhasebenin temel amacı işletmenin devamını sağlamak ve gerekli finansman olanaklarından yararlanmak üzere ilgili kişilere yeterli açıklık ve doğrulukta finansal raporların düzenlenmesi için bilgi düzeninin oluşturulmasıdır. İşletmelerin, küreselleşme ile birlikte çok hızlı büyüyen ulusal ve uluslararası finans pastasından pay alabilmeleri, bilgi düzenlerinin bu piyasalara uygun açıklıkta anlaşılabilir düzeyde hazırlanması ile doğrudan bağlantılıdır. Türkiye’de kurumların mali raporlarının hazırlanmasında temel yapı Tekdüzen Muhasebe Sistemi bütün geliştirme çalışmalarına karşın yeterli değildir. Özellikle mali tablolarda yer almayan koşullu işlemler, vergi kanunlarına uyumlaştırma işlemleri, yabancı paralı işlemlerin ulusal para bazında takibinin zorunluluğu ve ulusal paranın yabancı paralar karşısında değerinin esnek oluşu nedeniyle bu tür işlemlerin gerçek değerinin bilinmemesi sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sorunların çözümü Tekdüzen Hesap Planında Nazım Hesaplar olarak belirtilen fakat kullanımı konusunda yeterli açıklama bulunmayan ve de kullanımı çok sınırlı kalmış olan bir hesap sınıfıdır. Bu makalede bu hesap sınıfının özellikle dış ticaret işlemlerinde kullanımı ile ilgili bilgi verilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Tekdüzen Hesap Sistemi, Türkiye Muhasebe Standartları, Nazım Hesaplar, Dış Ticaret İşlemleri*

THE IMPORTANCE OF THE OFF-BALANCE SHEET ACCOUNTS STATED IN THE TURKISH UNIFORM ACCOUNTING SYSTEM AND USE IN THE FOREIGN TRADE

ABSTRACT

To organize the convenient frame to produce the clear and accurate information of the businesses for interested people or groups who want to manage or invest is the main goal of accounting. For companies, to obtain a share from the ever growing financial potential of the market, due to the globalism, is directly related with the clarity and accuracy of their financial and reporting system. Despite all improvement efforts, Turkish Uniform Accounting system is still not efficient enough for the statements as mentioned above. Especially the conditional transactions which are not represented in the financial statements, adjustment transactions in the tax assessment, or foreign currency operations which have to be recorded with the national currency and which have to be inspected with the original currency due to the floating exchange rates, are some of the deficiencies of the uniform system. The account class namely “Nazım Hesaplar” classified in the uniform chart of accounts which can be called “Memo Accounts” or “Off-Balance Sheet Accounts”, and which is not explained clearly enough is the main solution of most of the problems. How to execute these accounts in the foreign trade is the aim of this study.

Keywords: *Uniform Accounting System, Turkish Accounting Standards, Off-Balance Sheet Accounts, Foreign Trade Transactions*

¹ *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yrd.Doç.Dr. eyarbas@iticu.edu.tr*

1. GİRİŞ

Muhasebe, mutlaka ki insanlık tarihi ile birlikte başlamış ve hâlâ gelişmekte olan bir olgudur. Bilinen en eski muhasebe kayıtları Eski Mısır Medeniyetiyle başlayan ve mal teslimlerini içeren, daha sonra Mezopotamya Medeniyetlerinde gelişme gösteren hesap kayıtlarıdır (Güvemli, 1995).

Batı Avrupa uygarlıklarında, ticarete değil de denetim amaçlı olarak Devlet ve Manastır yönetimlerinde gelişen muhasebe olgusu nihayet 15. yüzyılda, günümüzde de uygulanmakta olan çift taraflı kayıt düzenine kavuşmuştur.

Sanayi devriminin ardından hızla gelişen sermaye piyasası 20. yüzyılda uluslararası boyutlara ulaşmış ve küreselleşme kavramı tüm dünya piyasalarını esir almıştır. Ülkelerin herbiri kendi içerisinde finansal piyasaları geliştirmek istediklerinde bilgi tekdüzeliğini ulusal yasalar çıkartarak sağlamışlardır. Ulusal boyutları aşan yatırımlar yapacak yer arayan büyük sermaye sahipleri yabancı ülkelere yayılmışlar ancak kendi düzenlerine uygun bilgi eksikliği genişlemenin önünde büyük bir engel oluşturmuştur.

Sermayenin yayılması ve ekonomik gelişmeyi desteklemek amacı ile 21. yüzyıl uluslararası birliklerin kurularak küreselleşmenin hız kazandığı bir dönem olmuştur. Bu birliklerden bazıları, 1948 yılında, uluslararası ticaretin geliştirilmesi ve ekonomik ve sosyal gelişmenin desteklenmesi amacı ile kurulan OEEC (Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü), ki 1961 yılında adı OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) olarak değiştirilmiştir; Kanada, ABD ve Meksika arasında ticari ve ekonomik bir birlik olarak kurulan ve 1994 yılında yürürlüğe giren NAFTA (Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Antlaşması); ve tek bir ekonomi olarak bakıldığında 16.830 milyar dolarlık bir yurt içi hasıla tutarı ile günümüz dünya ekonomisinin %31'i oranında bir değer yaratarak en büyük ekonomik birimini oluşturan European Union (Avrupa Birliği) bunlardan bazılarıdır (International Monetary Fund [IMF], 2008).

Ekonomik ve ticari işbirlikleri kurulduktan sonra yatırımcıların riskini azaltmak ve farklı ülkelerde yapılan yatırımların sonucunun kolay anlaşılabilirliğini sağlamak üzere muhasebe ve finansal açılarından uluslararası düzeyde tekdüzeliğe gidilmesi şart olmuştur. Finansal bilgilerin tekdüzeliği için yapılan çalışmalar yalnızca ekonomik birleşmelerin içinde kalmamış, farklı birleşmeler arasında da ortak çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bunun en önemli örneğini ABD tekdüzen muhasebe sistemi US GAAP ile AB ülkeleri için geliştirilen ve dünya ülkelerinin çoğunda uygulanmakta olan IAS (Uluslararası Muhasebe Standartları) ve IFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları) arasında uyumlaştırma çalışmalarıdır.

Bu çalışmalar sonucunda dünyanın ekonomik gelişmesi içerisinde yer alacak tüm ülkelerin finansal raporlama standartlarının uyum içinde olması ve yatırımcılar için en üst düzeyde güvenilir bilgi üretiliyor olması beklenmektedir.

Tüm bu çalışmalar sırasında yeteri kadar dikkate alınmamış bir konu, finansal raporlarda yer almayacak, ancak MSUGT No.1 de sayılan bilanço dipnotlarında belirtilmesi gerekecek bazı değerler ile ilgili bilginin nasıl üretileceği konusudur. Akreditifler, teminatlar, emanetler, yatırım harcamaları, matrah düzeltmeleri, yabancı paralı işlemler gibi konuları bu tür işlemlerin kapsamında sayabiliriz. Türkçemize “Nazım Hesaplar” olarak giren ve Tekdüzen Hesap Planımızda 9 No.lu Hesap Sınıfında yer alan ve diğer ülkelerin literatürüne “Memo Accounts”, “Memorandum Accounts”, “Off-Balance Sheet Accounts” ya da “Comptes Spéciaux” olarak geçen hesaplar bu tür işlemlerin takibi için oluşturulmuş hesaplardır..

Bu makalede, Nazım Hesapların finansal tabloların düzenlenmesi aşamasında kullanımının gerekliliği, kullanım alanları ve yararları irdelenecektir.

2. TEKDÜZEN MUHASEBE SİSTEMİNDE NAZIM HESAPLAR

I Sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğinin III. Bölümü mali tabloların ilkeleri ve amaçlarını açıklamaktadır. Bu açıklamalarda mali tabloların amaçlarının, işletme ile ilgili kişi ya da grupların işletme ile ilgili konularda karar almalarına yardımcı olmak, olarak tanımlanmış ve daha sonraki kısımlarda da mali tabloların düzenlenmesi ve sunulması anlatılmıştır.

Aynı bölümün “Bilanço İlkeleri” başlıklı kısmında bilançonun amacının, belli bir tarihte işletmenin mali durumunun açıklıkla ve gerçeğe uygun olarak yansıtılması olarak belirtilmektedir. Aynı bölümün devamında bilançonun varlıkları, kaynakları ve öz kaynakları ile ilişkin ilkeleri sıralanmakta ve bilanço kalemlerinin içinde yer almayan fakat ilgililerin kararlarını etkileyebilecek bilgilerin de bilanço dipnot veya eklerinde açıkça gösterilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Görüldüğü gibi bilanço ilkelerinin düzenlenmesi ve sunulması bölümlerinde yalnızca işletmenin finansal hareketleri gözönüne alınmış, finansal olmayan, ileriye yönelik taahhütler, yükümlülükler ya da avantajlar dikkate alınmamıştır.

Aynı tebliğin “Tekdüzen Hesap Çerçevesi, Hesap Planı ve Hesap Planı Açıklamaları” başlıklı bölümünde ise Hesap Sınıflarının sonunda “9. NAZIM HESAPLAR” hesap sınıfında da boş olarak 90 ila 99 arası Nazım Hesap grupları sıralanmıştır. Ancak, Tekdüzen Hesap Planı olarak sıralanan kebir hesaplarında tüm hesaplar ile ilgili açıklama ve örnekler verilirken Nazım Hesaplar ile ilgili hiçbir bilgi verilmemiş, bu hesapların kullanımı tamamen işletmelerin inisiyatifine bırakılmıştır.

Giriş bölümünde açıklandığı gibi her ülkenin muhasebesinde aynı amaçla kullanılan bir hesap bulunmakta, hatta Fransa gibi Kıta Avrupa’sı ülkelerinde hesabın yardımcı hesapları, kullanım yerleri ve örnekleri detaylı olarak verilmektedir.

3. NAZIM HESAPLARIN YERİ VE ÖNEMİ

Muhasebe bilgi sisteminin vergi tabanlı uygulamadan uzaklaşıp bilgi tabanlı uygulamada yer bulmaya başlaması ile birlikte nazım hesaplar akademik yazında da önemli oranda yer bulmaya başlamıştır.

Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nca, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun bakanlığa verdiği yetki ile 1.1.1994 tarihinde başlayan mali yıldan geçerli olmak üzere yayınlanan ve bilanço usulünde defter tutan gerçek ve tüzel kişilerin uymakla yükümlü oldukları **“1 No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği”** nin “Düzenlemenin Amacı” olarak geçen başlangıç bölümünde, tebliğin temel amacının **“Mali tablolar aracılığı ile ilgililere sunulan bilgilerin tutarlılık ve mukayese edilebilirlik niteliklerini koruyarak gerçek durumu yansıtmasının sağlanması”** olarak belirtilmiştir.

Tekdüzen muhasebe sistemimizin **“V - YAPILAN DÜZENLEMENİN VERGİ MEVZUATI İLE İLİŞKİSİ VE YAPTIRIMI:”** başlıklı bölümü ise, işletmelerin mali tablolarını “1 No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği” ve ekinde öngörülen kurallara uygun olarak düzenlemelerini kesin hüküm altına almış ve uymayanlara cezai işlemler öngörmüştür. Aynı paragrafın devamı da, vergiye tabi safi kazancın tesbitinde, vergi mevzuatınca istenen bilgilerin de sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını amirdir.

Tebliğin yukarıda sayılan maddeleri uyarınca, işletmelerin yalnızca Tekdüzen Hesap Planında belirlenen bilanço hesaplarına uygun olarak hazırlayacakları mali tablolar, başlangıç bölümünde belirtildiği üzere gerçek durumun yansıtılması kavramı için yeterli olmayacaktır. Bu şekilde hazırlanan mali tablolar, işletmenin finansal durumunu etkilememekle birlikte geleceğe yönelik yükümlülükler ve avantajlar gibi üçüncü kişilere verilmesi gereken bilgileri, ya da vergiye tabi kazancın tesbiti için gerekebilecek bilgiler ile yabancı paralar ile ilgili bazı bilgileri içermemiş olacak ve sonuç olarak da, karar verme durumunda olan kişi ve grupların gereksinimine uygun gerçek durumu yansıtmıyor olacaktır.

Mali tabloların bu zaafını gidermek için, genel anlamda bir fikir birliğine ulaşılamamış olmakla birlikte, gerçek durumun sunulması için nazım hesapların kullanımı yaygınlaşmakta, akademik yazında nazım hesaplar ile ilgili yardımcı hesaplar yayınlamakta ve bu bağlamda bir birlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

Nazım hesapların kullanımının yaygınlaştırılması için yapılan akademik çalışmaların yaygınlaşması sonucunda çeşitli yayınlarda atıf verilmekte olan ve genel kabul görme yolundaki bir nazım hesap listesi şu şekilde oluşmuştur (Akdoğan ve Sevilengül, 2007: s.771).

90	TEMİNAT MEKTUPLARI
900	TEMİNAT MEKTUPLARINDAN ALACAKLAR
902	TEMİNAT MEKTUPLARINDAN BORÇLAR
91	CİROLAR, KEFALETLER VE GARANTİLER
910	CİROLARIMIZDAN ALACAKLAR
911	CİROLARIMIZDAN BORÇLAR
912	KEFALETLERİMİZDEN ALACAKLAR
913	KEFALETLERİMİZDEN BORÇLAR
914	GARANTİLERİMİZDEN ALACAKLAR
915	GARANTİLERİMİZDEN BORÇLAR
92	TEMİNAT VE EMANETE VERİLEN KIYMETLER
920	TEMİNATTAKİ KIYMETLERİMİZDEN ALACAKLAR
921	TEMİNATTAKİ KIYMETLERİMİZ
922	EMANETTEKİ KIYMETLERİMİZDEN ALACAKLAR
923	EMANETTEKİ KIYMETLERİMİZ
93	TEMİNAT VE EMANETE ALINAN KIYMETLER
930	TEMİNATA ALINAN KIYMETLER
931	TEMİNATA ALINAN KIYMETLERDEN BORÇLAR
932	EMANETE ALINAN KIYMETLER
933	EMANETE ALINAN KIYMETLERDEN BORÇLAR
94	YATIRIM HARCAMALARI VE YATIRIM İNDİRİMİ
95	MATRAH DÜZELTMELERİ
950	KANUNEN KABUL EDİLMİYEN GİDERLER VE MATRAHA EKLENECEK DİĞER TUTARLAR
951	MATRAHA EKLENECEK TUTARLAR BORÇLU HESABI
952	VERGİYE TABİ OLMAYAN GELİRLER VE MATRAHTAN İNDİRİLECEK DİĞER TUTARLAR
953	MATRAHTAN İNDİRİLECEK TUTARLAR ALACAKLI HESABI
96	MENKUL KIYMETLER CÜZDANI
960	MENKUL KIYMETLER CÜZDANI
961	MENKUL KIYMETLER ALACAKLI HESABI
97	ÇIKARILMIŞ MENKUL KIYMETLER
970	ÇIKARILACAK MENKUL KIYMETLER
971	ÇIKARILMIŞ MENKUL KIYMETLER
979	ÇIKARILACAK MENKUL KIYMETLER ALACAKLI HESABI
98	YABANCI PARALI İŞLEMLER
980	YABANCI PARALI VARLIKLAR
981	YABANCI PARALI YÜKÜMLÜLÜKLER
982	İTHALAT SİPARİŞLERİNDEN BOÇLULAR
983	İTHALAT SİPARİŞLERİNDEN ALACAKLILAR
984	İHRACAT SİPARİŞLERİNDEN BORÇLULAR
985	İHRACAT SİPARİŞLERİNDEN ALACAKLILAR
989	NET YABANCI PARA POZİSYONU
99	DİĞER BİLGİLER
998	DİĞER BORÇLU NAZIM HESAPLAR
999	DİĞER ALACAKLI NAZIM HESAPLAR

Yukarıda görülebileceği gibi, tekdüzen hesap planına girmesi önerilen nazım hesaplarda işletmenin bilanço hesaplarında görülmeyen işlemler öncelik sırasına göre dizilmiştir. Bu tür işlemler arasında, (90 ve 91 hesap grupları), ileride bir ödeme

yapılmasını gerektirebilecek teminat mektupları, cirolar kefaletler ve garantiler ilk sırada yerlerini almışlardır. Daha sonra işletmenin bilanço kayıtlarında gözüken ancak fiili sayımda görülemediğinden sorun olabilecek, teminata ya da emanete verilen kıymetleri “92 hesap grubu” ile, bilanço kayıtlarında gözükmemekle birlikte fiili olarak işletme bünyesinde görülen, kendi mülkiyetinde olmadığı halde zilyetliğini elinde bulundurduğu kıymetlerin kayıtları “93 hesap grubu” bulunmaktadır. “94 hesap grubu” işletmenin yatırım teşvikine tabi harcamalarını ve yatırım indirimi tutarının takibini sağlamak üzere oluşturulmuş bir gruptur. Türk vergi mevzuatımızın vergiye tabi kazanç kavramı ile, vergi usul kanunu ve tebliğlerinin yanısıra muhasebe ve finansal raporlama standartlarının kazanç tanımlarının farklı olması, yani işletmelerin vergi bazlı ve bilgi bazlı muhasebe düzenlerinin farkı, kanunen kabul edilmeyen giderler ile vergiye tabi olmayan gelirler kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamdaki gider ve gelirlerin dönem içerisindeki hareketleri sırasında “95 Matrah Düzeltmeleri” hesap grubuna da kayıt edilmesi ile dönem sonlarında beyanname düzenleme işlemlerinin hızlanması ve unutmaya gibi nedenlerden oluşabilecek hataların engellenmesi beklenmektedir. Bu hesap grubundaki kayıtların, dönem sonları itibarıyla işlevlerini tamamlamış olmalarından ters kayıtlar ile kapatılmaları gerekmektedir.

İşletmenin satın aldığı menkul kıymetler ile kendi çıkardığı menkul kıymetlerin nominal değerleri üzerinden takibini sağlamak üzere “96 ve 97 hesap grupları” kullanılabilir.

“98 Hesap Grubu” ise tamamen işletmenin yabancı paralı hareketlerinin takibinin kolaylaştırılması ve doğru sonuçların sunulabilmesi amacıyla oluşturulmuş bir hesap grubudur. Bu grubun yararı, yabancı paralı işlemlerden doğan varlık ve kaynakların orijinal para cinsinden takibinin kolaylaşması olduğu kadar dönem sonlarında kur farkından oluşan kambiyo kâr ya da zararının hesaplanmasındaki kolaylıktır.

Nazım hesapların amaca uygun olarak kullanılması durumunda hem dönem içerisinde doğru bilgiye ulaşım kolaylaşacak, hem de dönem sonlarında değerlendirme ve denetim işlemlerinin yapılması anında hatalar engellenecek ve zamandan tasarruf edilebilecektir.

Bu çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde nazım hesaplar ile ilgili çalışmalarda üzerinde en az durulan, buna karşın hem malî tablolarda sunulan bilgilerin yeterli ve doğru olması, hem de dönem sonlarında yapılacak çalışmaların doğru ve hızlı olabilmesi açısından önemli bir yer tutan “Yabancı Paralı İşlemler” irdelenecektir.

4. YABANCI PARALI İŞLEMLERDE NAZIM HESAPLAR

Tekdüzen muhasebe sisteminde muhasebenin temel kavramlarından “Parayla Ölçülme Kavramı” tanımlanırken muhasebe işlemlerinin ulusal para birimi ile yapılacağını öngörmüştür. Vergi Usul Kanununun 280. maddesinde yabancı paralı işlemlerin değerlendirilmesi sırasında ülkemizde Yabancı Para Borsası

bulunmadığından Maliye Bakanlığının tesbit ettiği kurların uygulanması gerekmektedir. Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğ Sıra No. 130, serbest kur uygulaması nedeniyle zorlaşan Maliye Bakanlığı'nın kur tesbiti yerine T.C. Merkez Bankası'nca tesbit ve ilan olunan döviz alış kurlarının kullanımını uygun görmektedir.

Parayla Ölçülme Kavramına göre yabancı paralı işlemlerin muhasebe kayıtlarının, işlemlerin piyasadan ya da bir bankadan yapılmasına bağlı olarak, o günkü T.C. Merkez Bankası'nca ilan edilmiş döviz ya da efektif alış kurları, ya da işlemin yapıldığı bankanın döviz ya da efektif alış kurları esas alınarak gerçekleştirilecektir (Ataman ve Sumer, 2000: s.288).

Bu bağlamda, örneğin Yabancı Para Kasası hesabının borcuna ve alacağına yapılacak tüm yabancı paralı kayıtların kurları farklı olacak ve hesap kalanı eldeki yabancı paranın karşılığını göstermeyecek ve hatta değerlendirme öncesinde bazı şartlarda alacak kalanı verebilecektir.

Bir diğer sorun ise denetim sorunudur. Dönem sonlarında yapılacak bir denetim ya da değerlendirme esnasında önce yabancı para kasasının kalanının doğruluğunun saptanması için tüm hareketlerinin incelenmesi ile kalan tutarın fiili kasa ile karşılaştırılması yapılacak, daha sonra da herbir kaydın kendi para birimi ile karşılığının hesaplanması ve hesap kalanına ulaşılması ile eldeki mevcudun bulunması gerekecektir. Sadece bu işlem bile bir dönemin yabancı paralı hareketlerinin tümünün elden geçirilmesini gerektirecektir ve bir dönem sonu değerlemesi için aşırı bir zaman kaybına neden olacaktır.

Dış ticaret firmalarında, ithalat ya da ihracat işlemlerinde akreditif ile yapılacak işlemlerde, özellikle vadeli akreditiflerde, akreditifin açılması sırasında finansal bir hareket olmadığından tekdüzen muhasebe sistemine göre bir muhasebe kaydı gerekmemektedir. Konuya biraz daha yakından bakıldığında ise, akreditifin ileriye yönelik bir yükümlülük ya da avantaj sağlayacak bir işlem olması nedeniyle dipnotlarda belirtilmesi gerekmektedir. Ancak akreditiflerin oluşturulduğu dönemlerde bir işlem yapılmaması daha sonra tüm akreditiflerin taranarak ek bir çalışma yapılmasına neden olacak, bu tür bir çalışma da yoğun çalışma tempoları arasında hata ve unutmalarından dolayı yanlış bilgi üretilmesine ve yine aşırı zaman kayıplarına neden olabilecektir.

Bu nedenlerden ötürü Nazım Hesapların en az Tekdüzen Hesap Planındaki hesaplar kadar önemli olduğu ve doğru zamanda doğru yerde kullanıldığı durumda işletmenin çok büyük yararlar sağlayacağı ortaya çıkmaktadır.

4.1. Yabancı Paralı İşlemlerin Kaydı

İşletmeler çok çeşitli nedenlerle kasalarında ya da bankalarda açtırabilecekleri döviz tevdiat hesaplarında yabancı paralar bulundurabilirler. Özellikle yabancı para ile

hareketleri yoğun olan kuruluşların, yabancı para biriminden varlıklarını takip etmeleri, her hareketi farklı kurdan kayıtlarına aldıkları için bazı güçlükler neden olmaktadır. Bu güçlüklerin başında, dönem içerisinde yabancı para gereksinimi olduğunda ya da dönem sonlarında yapılacak değerlendirme sırasında eldeki efektif ya da dövizin miktarının sayım yapılmadan bilinmemesi gelmektedir.

İşletme stoklarının sürekli envanter yöntemi ile kayıtlara alınmasının getirdiği yararları yabancı para işlemlerinde de sağlayabilmek için yabancı para hareketlerinin tekdüzen hesap planına uygun olarak yapılan kaydın dışında bir de nazım hesaplara yabancı para biriminden kaydedilmesi sorunların aşılabilmesini sağlayacaktır.

a. İşletmenin çalışmakta olduğu bir bankadan, bankanın ilan ettiği ABD Efektif Satış Kuru 1.24 YTL üzerinden satın alınan \$10.000 tutarında bir meblağın aynı bankada açılan bir döviz tevdiat hesabına yatırılması durumunda yapılacak kayıt tekdüzen hesap sisteminde:

102 BANKALAR	12.400,00 YTL	
102.50 İş Bankası		
102.50.001 ABD Doları Tevdiat Hesabı		
102 BANKALAR		12.400,00 YTL
102.01 İş Bankası YTL Mevduat Hes.		
..... No.lu Döviz Satış Bordrosu ile satın alınan ABD Dolarının döviz tevdiat hesabına kaydı.		

Yukarıda yapılan kaydın farklı kurlardan tekrarı sonucu defteri kebir kaydı ilgili kişi ve gruplara işletmenin elindeki efektif tutarını göstermeyecektir. Bu durumdaki bir işletmenin değerlemesi için herbir kaydın elden geçirilmesi şart olacaktır. Halbuki yukarıdaki her kayıttan sonra aşağıda görüldüğü gibi bir Nazım Hesap kaydı hem işlemleri son derece kolaylaştıracak hem de doğru sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır. Tutarın her an bilinebilmesi için aşağıdaki kaydın yapılması yukarıda sayılan nedenlerden ötürü gerekli olmaktadır:

980 YABANCI PARALI VARLIKLAR	\$10.000,00	
980.01 ABD Doları Varlıklar		
980.01.102 İş Bankası		
989 NET YABANCI PARA POZİSYONU		\$10.000,00
989.01 Net ABD Dolar Pozisyonu		
..... No.lu Döviz Satış Bordrosu ile satın alınan ABD Dolarının döviz tevdiat hesabına kaydı.		

Nazım hesapların yardımcı ve alt hesaplarının düzenlenmesinde, önce para biriminin gruplaması yoluna gidilmiş ve birinci kırım “980.01 ABD Doları Varlıklar” hesabı ABD Doları ile yapılacak işlemler için kullanılmıştır, diğer para birimleri için “01-99” hesaplar sırasıyla kullanılacaktır. İkinci kırımda ise, yabancı paranın

tekdüzen hesap planında hangi kebir hesabında bulunduğu gösterilmek istenmiştir, yukarıdaki kayıta “980.01.102 Bankalar” hesabı kullanılmıştır. Bu kırmıda bilanço hesaplarının hepsi varlık ya da yükümlülük ayrımı yapılmadan kullanılabilir.

Kaydın alacak tarafında ise, yukarıda nazım hesap planında sunulan “989 Net Yabancı Para Pozisyonu” hesabı kullanılmış, birinci kırmı olarak da yine ABD Doları için “989.01 Net ABD Dolar Pozisyonu” kodu tanımlanarak para birimi bazında yeknesaklık sağlanmış ve işletmenin tüm varlık ve yükümlülüklerinin farkından oluşan toplam ABD Doları cinsinden net durumunun gösterilmesi sağlanmıştır.

“989 NET YABANCI PARA POZİSYONU” hesabı bir çeşit karşılık hesabı şeklinde çalışmakta, farklı yabancı para birimlerini yardımcı hesaplarda ayrı ayrı göstermekte ve alacak kalanları yabancı para cinsinden net varlık durumuna, borç kalanları ise net yükümlülük durumuna işaret etmektedir.

b. Yukarıdaki eylemde satın alınan efektiflerin TCMB döviz alış kurunun 1,26 YTL olarak açıklandığı tarihte \$5,000 tutarındaki kısmının döviz tevdiat hesabından çekilerek işletmenin kasasına alınması durumunda yapılması gereken kayıtlar aşağıdaki gibi olacaktır:

100 KASA	6.300,00 YTL	
100.50 Yabancı Paralar Kasası		
100.50.001 ABD Doları Kasası		
102 BANKALAR		6.300,00 YTL
102.50 İş Bankası		
102.50.001 ABD Doları Tevdiat Hesabı		
İş Bankasından çekilen ABD Dolarının kasaya alınması.		

Bu işlem genel anlamda işletmenin varlıklarında bir artış ya da azalışa neden olmamakla birlikte varlıklarında bir yer değiştirme söz konusudur ve nazım hesaplarda da bunun gösterilmesi gerekmektedir.

980 YABANCI PARALI VARLIKLAR	\$5.000,00	
980.01 ABD Doları Varlıklar		
980.01.100 ABD Dolar Kasası		
980 YABANCI PARALI VARLIKLAR		\$5.000,00
980.01 ABD Doları Varlıklar		
980.01.102 İş Bankası		
İş Bankasından çekilen ABD Dolarının kasaya alınması.		

İşletmenin yurt dışı merkezli bir nakliye firmasına yaptırdığı nakliye nedeniyle gelen faturasının \$ 4,000 tutarında olması ve aynı günün TCMB dolar kurunun 1,28 YTL olması halinde yapılacak kayıtlar :

153 TİCARİ MALLAR 153.50 İthal Edilen .....Malı 153.50.008 Navlun Giderleri 320 SATICILAR 320.50 Yurt Dışı Satıcılar 320.50.148 Nakliye Firması ... Nakliye Firması ...'nın ... No.lu faturası gereği.	5.120,00 YTL	5.120,00 YTL
--	--------------	--------------

Nakliye firmasının yurt dışı merkezli oluşu fatura tutarının yabancı paralı bir borç olduğunu ve yabancı para ile ödenecek olmasını gerektirdiğinden yine nazım hesap kaydını gerekli kılmaktadır.

989 NET YABANCI PARA POZİSYONU 989.01 Net ABD Dolar Pozisyonu 981 YABANCI PARALI YÜKÜMLÜLÜKLER 981.01 ABD Doları Yükümlülükler 981.01.320 ... Nakliye Firması Nakliye Firması ...'nın ... No.lu faturası gereği.	\$4.000,00	\$4.000,00
---	------------	------------

c.İşletmenin ödemesini yabancı para birimi ile transfer etmesi durumunda, örneğin yukarıdaki nakliye firmasına banka havalesi yolu ile \$3,000 tutarında ödeme gerçekleştirmesi durumunda yapması gereken kayıtlar aşağıdaki gibidir, ödeme günü TCMB Dolar kuru 1,29 YTL'dir.

320 SATICILAR 320.50 Yurt Dışı Satıcılar 320.50.148 Nakliye Firması ... 102 BANKALAR 102.50 İş Bankası 102.50.001 ABD Doları Tevdiat Hesabı Nakliye Firması ...'na havale yolu ile yapılan ödeme.	3.870,00 YTL	3.870,00 YTL
---	--------------	--------------

Yabancı merkezli firmaların cari hesaplarının takibinde, yabancı paralı işlemlerin YTL'ye dönüştürülerek yapılacak kayıtların daha önce fatura alınırken kullanılan kur ile aynı olması, böylece cari hesap kalanının ilk döviz kuruna bölünmesi ile döviz cinsinden kalanın bulunabilmesi de önerilmektedir. Bu önerinin nedeni dönem içerisinde yabancı para bazında borç ya da alacağın bilinebilmesidir. Bu tür kayıtlarda her cari hesap hareketinde kur farkı kazancı ya da gideri söz konusu

olacaktır. Ancak yabancı merkezli firmalar ile yoğun çalışma temposu içerisinde olan firmaların aynı kasa hareketlerinde olduğu gibi eski kurları takip etme lüksü bulunmayacaktır. Bu durumda yapılacak en doğru kayıt tarzı, her hareketi günlük kurdan takip ederek dönem sonlarında kur farklarının olumlu ya da olumsuz etkisini finansal raporlara aktarmaktır. Bu arada cari hesap Nazım Hesaplarda yabancı para cinsinden de takip ediliyor olacağından yabancı firmanın borç ya da alacağı doğru para cinsinden de biliniyor olacaktır.

Yukarıdaki kayıta işlem yabancı para cinsinden bir azalmaya neden olmakta ve nazım hesap gerektirmektedir.

981 YABANCI PARALI YÜKÜMLÜLÜKLER	\$3.000,00	
981.01ABD Doları Yükümlülükler		
981.01.320 Nakliye Firması ...		
980 YABANCI PARALI VARLIKLAR		\$3.000,00
980.01 ABD Doları Varlıklar		
980.01.102 İş Bankası		
Nakliye Firması ...'na havale yolu ile yapılan ödeme.		

Bu işlemler sonucunda görülmektedir ki, tekdüzen hesap planına uygun olarak yapılan YTL kayıtlarının kalanları eldeki yabancı paralar ile ilgili doğru bilgi verememektedir. Nazım hesaplarda ise, işletmenin yabancı paralar kasasında \$5,000 ile İş Bankası döviz tevdiat hesabında \$2,000 bulunduğu, buna karşılık \$1,000 tutarında da bir dövizli yükümlülüğünün olduğu ve toplamda “989.01 Net ABD Dolar Pozisyonu” hesabında görüldüğü gibi \$6,000 tutarında yabancı paralı varlıkları mevcuttur.

d. Kayıtların bu düzen dahilinde yapılması durumunda, dönem içerisinde her an yabancı paralar ile ilgili doğru bilgiye çok çabuk ulaşılabileceği gibi, dönem sonlarında gerçekleştirilecek değerlendirme işlemleri de çok hızlanacak ve hata olasılığı azalacaktır.

Yukarıdaki işlemlerin yapıldığı dönemin sonu itibariyle TCMB ABD Doları alış kurunun 1,30 YTL olarak ilan edildiğini benimserseniz dönem sonunda sayımlar yapılacak ve Nazım Hesap kalanları ile karşılaştırılarak doğrulanacaktır. Eğer yabancı para miktarı bazında hata bulunmazsa değerlemeye gidilecektir.

Değerlemenin yapılması, nazım hesaplardan yabancı paralı kalanı olan hesapların kalan tutarları dönem sonu kur ile çarpılarak Tekdüzen Hesap Planındaki karşılıklarının vermeleri gereken kalan tutarları bulunacak, YTL hesaptaki kalanlar ile olması gereken kalanlar arasındaki farklar da kambiyo kâr ya da zararlarını oluşturacaktır.

ABD Doları Kasası olması gereken kalan tutarı: $\$5,000 \times 1.30 \text{ YTL} = 6.500,- \text{ YTL}$

ABD Doları Tekdüzen Hesap kalanı: 6.300,- YTL

ABD Doları Kasasına eklenmesi gereken tutar, ya da kambiyo kazancı: 200,- YTL

Tevdiat Hesabı olması gereken kalan tutarı: $\$2,000 \times 1.30 \text{ YTL} = 2.600,- \text{ YTL}$

Tevdiat Hesabı Tekdüzen Hesap kalanı: 2.230,- YTL

Tevdiat hesabına eklenmesi gereken tutar, ya da kambiyo kazancı: 370,- YTL

Satıcılar hesabı olması gereken kalan tutarı: $\$3,000 \times 1.30 \text{ YTL} = 3.900,- \text{ YTL}$

Satıcılar hesabı Tekdüzen Hesap kalanı: 3.870,- YTL

Satıcılar Hesabına eklenmesi gereken, ya da kambiyo zararı: 50,- YTL

İşlemlerin toplam kambiyo kazancı: $200,- + 370,- - 50,- = 520,- \text{ YTL}$ dir.

Yabancı paralı kayıtların düzeltilmesi ve kambiyo kazancının kayıtlara alınması yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır.

100 KASA	200,00 YTL	
100.50 Yabancı Paralar Kasası		
100.50.001 ABD Doları Kasası		
102 BANKALAR	370,00 YTL	
102.50 İş Bankası		
102.50.001 ABD Doları Tevdiat Hesabı		
320 SATICILAR		50,00 YTL
320.50 Yurt Dışı Satıcılar		
320.50.148 Nakliye Firması ...		
646 KAMBİYO VE BORSA DEĞER ARTIŞ KARLARI		520,00 YTL
ABD Doları varlık ve yükümlülüklerin değerlemesi.		

Görüldüğü gibi, değerlemenin yapılması, geçici mizan kalan tutarı ile Nazım Hesap kalan tutarının dönem sonu kuru ile çarpılmasının arasındaki fark şeklinde ortaya çıkacaktır.

4.2. Dış Ticaret ile İlgili Bilgilerin Kaydı

Dış ticaret kapsamında, özellikle yoğun olan yabancı paralı işlemlerin yanında, ileri tarihlerde lehte ya da aleyhte yükümlülük doğurabilecek güncel olaylar da gerçekleşebilir ve bunların da bazen mali raporların dipnotlarını oluşturabilmek bazen de işletme hakkında doğru bilgi üretmek amacıyla kaydedilmesi gerekli olabilecektir.

İşletmenin yurt dışından gerçekleştireceği alımlar ya da yurt dışına gerçekleştireceği satımlar için ödeme şeklinin akreditif olduğu durumlarda, akreditiflerin önceden belirlenmiş yükleme tarihlerinde, yani akreditif metninde tanımlanmış ithal ya da ihraç işleminin gerçekleştiği tarihte borç ya da alacak meydana getirecek olması nedeniyle, açıldığı andan itibaren bilgi olarak kayıtlarda sunulabilmesi gerekmektedir.

Akreditiflerin açılabilmesi için bankalar, akreditif bedelini peşin alamadıkları ya da hesaptan bloke yapamadıkları durumlarda teminat mektubu ya da benzeri garanti talebinde bulunabilmektedirler. Bu tür garantiler güncel bir finansal hareket yaratmadıklarından ve de bilanço dipnotlarında teminatların belirtilmesi gerektiğinden teminat mektupları ya da varsa hesap blokajlarının nazım hesaplarda takibi doğru bir hareket olacaktır.

Bu tür işlemler için bir kayıt örneği aşağıda sunulmuştur.

İşletmenin yurt dışından ithal edeceği bir makine için, çalışmakta olduğu İş Bankasından \$50,000 tutarında bir akreditif açtırmıştır.

982 İTHALAT SİPARİŞLERİ	\$50.000,00	
982.01 Akreditiflerimizden Borçlular		
982.01.001 ... Corporation		
982 İTHALAT SİPARİŞLERİ		\$50.000,00
982.02 Akreditiflerimizden Alacaklılar		
982.02.001 İş Bankası		
... Corporation makine akreditifinin kaydı.		

İlgili banka yukarıda bilgileri verilen akreditifi açmak için firmadan aynı bedelli bir başka bankanın teminat mektubunu talep etmiş ve bu talep yerine getirilmiştir.

900 TEMİNAT MEKTUBUNDAN ALACAKLAR	\$50.000,00	
900.01 Teminat Mektubu Teslim Alanlar		
900.01.001 İş Bankası		
902 TEMİNAT MEKTUBUNDAN BORÇLAR		\$50.000,00
902.01 Teminat Mektubu Alınan Bankalar		
902.01.001 Ziraat Bankası		
Akreditif teminat mektubunun kaydı		

Nazım Hesap kayıtlarında akreditifler hem banka hem karşı firma bazında takip edilmektedir. Teminat mektupları da, mektubun alındığı banka ve teslim edildiği kurum bazında takip edilmektedir. Bu iki kayıt neticesinde, dönem sonu envanter işlemleri yapılmasına gerek kalmadan her an firma ile ilgili doğru bilgi sunulabilir durumda olunabilmektedir.

5. SONUÇ

Tekdüzen Muhasebe Sistemimizin Muhasebenin Temel Kavramları bölümündeki kavramların hepsinin amacı, muhasebenin bilgi üretiminde tüm toplumun çıkarlarının gözetilmesi, bu amaç doğrultusunda gerçeğe uygun, tarafsız ve dürüst davranılması bulunmaktadır.

Nitekim, Sosyal Sorumluluk Kavramı, muhasebenin kapsamının tüm toplumun çıkarlarına uygun olmasını; Kişilik Kavramı işletmenin ortak ya da sahiplerinden ayrı bir kişiliği olduğunu ve bu bağlamda işletmenin tüm gelir ve giderlerinin muhasebe kayıtlarına yansıtıldığı durumda işletmenin kâr ya da zararı ile ilgili doğru sonucu verebileceğini; Tam Açıklama Kavramı da, işletmenin mali tablolarının bu tablolardan yararlanacak kişi ve kuruluşların karar vermelerine yardımcı olacak ölçüde yeterli, açık ve anlaşılır olmasını ifade eder.

Ancak, Tekdüzen Muhasebe Sisteminin kavramlarında belirtilen bazı konularda kendisi de yetersiz kalabilmektedir. Bunlardan bazılarında, ya vergi mevzuatı ile uyumsuz olması nedeniyle mali tabloların sonuçlarının düzeltilmesi gerekmekte ya da bilgilendirme konusunda kısıtlı kalmaktadır.

Türkiye Muhasebe Standartları Kavramsal Çerçeve, finansal tabloların niteliksel özelliklerini Anlaşılabilirlik, İhtiyaca Uygunluk, Güvenilirlik ve Karşılaştırılabilirlik olarak tanımlamıştır. Bu tanımlardan İhtiyaca Uygunluk için “Kullanıcıların ekonomik kararlarını geçmişteki, bugünkü ve gelecekteki olayları değerlendirmelerine yardımcı olmak ya da geçmişteki olayları algılamalarını teyid etmek veya düzeltmek suretiyle etkiliyorsa, bilgi, uygunluk kalitesini taşır” denmektedir (TMS, Kavramsal Çerçeve 16;s.16).

Hem Türkiye Muhasebe Standartlarında Kavramsal Çerçevesinin Finansal raporların niteliksel özelliklerinde “İhtiyaca Uygunluk” tanımı uyarınca, hem de Tekdüzen Muhasebe Sisteminin yukarıda sayılan kavramları uyarınca, mali raporlarda yalnızca finansal hareketlerin sunulması yeterli olmayacaktır.

Mali raporların daha sosyal, daha doğru, daha açık, daha anlaşılabilir, daha güvenilir ve daha ihtiyaca uygun bilgi üretebilmesi için finansal hareketlerin dışında kalan bazı bilgilerin dipnotlarda ya da daha düzenli ve açıklayıcı bir biçim olarak Nazım Hesaplarda sunulması şart olmakta ve hatta bazı işlemlerde finansal hareketlerin kaydından daha da önemli bir yer tutacağı kesin bir yargı oluşturmaktadır.

Tüm bu açıklamalar ışığında, Nazım Hesapların da Vergi Usul Kanunu ve Türkiye Muhasebe Standartları çerçevesinde yasal bir yer alması ve tekdüzen kapsamında uygulanması için gerekli çalışmaların başlatılması doğru olacaktır.

6. KAYNAKÇA

GÜVEMLİ Oktay; “**Kronolojik Akış İçerisinde Muhasebe Uygulamalarının Gözlemlenmesi**”; “**Muhasebenin Tarihsel ve Çağdaş Konularından Geleceğine Bakış**” TÜRMOB yayınları N.23, Ankara 1995

Report for Selected Country Groups and Subjects (European Union). World Economic Outlook Database, April 2008 Edition. International Monetary Fund (April 2008).

AKDOĞAN Nalan, SEVİLENGÜL Orhan; “**Türkiye Muhasebe Standartları ile Uyumlu Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması**”; İSMMMO, 13. Baskı; İstanbul; Mart 2007.

ATAMAN Ümit, SUMER Haluk; “**Dış Ticaret İşlemleri ve Muhasebesi**”; 7. Baskı; Türkmen Kitabevi; İstanbul; 2000.

TMSK; “**Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (IFRS / IAS) ile Uyumlu Türkiye Muhasebe Standartları**”; TMSK Yayınları 1; Ankara; 2006.